

המעשים ב"ה, אף אתה וכו' שנאמר ³¹: וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. דרשו מלת כל לומר שאפילו דברי מי שלא הגיע אל האמת ³², הכל ניתן בסיני.

וזה הענין צריך עיון ³³, איך נאמר ששתי כתות המחלוקת נאמרו למשה מפי הגבורה, הנה שמאי והלל נחלקו: שמאי אומר מקב הלה והלל אומר מקביים ³⁴. באמת, שאחד משני הדעות הוא דעת אמתית והשני הפכו, ואיך נאמר שיצא מפי השם דבר בלתי אמת. אבל הענין כן הוא, שדבר ³⁵ ידוע, שכל התורה שבכתב ובעל פה נמסרה למשה, כמו שאמר במגילה ³⁶: אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן מאי דכתיב ³⁷ ועליהם ככל הדברים, מלמד שהראהו הקב"ה למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שסופרים עתידים לחדש ומאי גיהו מקרא מגלה. דקדוקי סופרים, הם המחלוקת וחלוקי הסברות שבין חכמי ישראל, וכלן למדם משה מפי הגבורה, בלא הכרעה כל מחלוקת ומחלוקת בפרט. אבל מסר לך כלל אשר בו יודע האמת, והוא: אחרי רבים להטות, וכן לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך. וכשרבו המחלוקת בין החכמים אם היה יחיד אצל רבים היו קובעים הלכה כדברי המרובים. ואם רבים אצל רבים או יחיד אצל יחיד, כפי הנראה לחכמי הדור ההוא, שכבר נמסרה ההכרעה להם, כאמרו: ובאת אל הכהנים הלויים או אל השופט אשר יהיה בימים ההם, וכן לא תסור וגו', הרי שניתן רשות לחכמי הדורות להכריע במחלוקת החכמים כפי הנראה להם, ואף אם יהיו הקדומים מהם גדולים מהם ורבים מהם, ונצטוינו לילך אחר הסכמתם הן שיסכימו לאמת או להפכו.

וזהו ענין רבי אליעזר הגדול ומחלוקתו. כדאמרינן שם בבא מציעא: עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא [מה לא בשמים היא] כבר ניתנה למשה על הר סיני וכתוב בה אחרי רבים להטות. הנה ראו כלם שר' אליעזר מסכים אל האמת יותר מהם, וכי אותותיו כלם אמתיים צודקים והכריעו מן השמים כדבריו, ואעפ"כ עשו מעשה כהסכמתם. שאחר ששכלם נוטה לטמא אעפ"ה שהיו יודעים שהיו מסכימים הפך מן האמת לא רצו לטהר, והיו עוברים על דברי תורה אם היו מטהרים, כיון ששכלם נוטה לטמא. שההכרעה נמסרה לחכמי הדורות ואשר יסכימו הם הוא אשר צוהו ה'.

ועל זה הדרך יתפרש מה שאמרו בפרק השוכר את הפועלים ³⁸: הוה יתיב אגירדא דדקלא וקא גריס, שמע דקא מפלגי במתיבתא דרקייעא אם בהרת קודמת לשער לבן טמא, ואם שער לבן קודם לבהרת טהור, ספק הקב"ה אמר טהור ומתיבתא דרקייעא אמרי טמא. אמרי מאן נוכח נוכח רבה בר נחמני דהוא יחיד באהלות, לא הוה מצי מלאך המות למקרב ³⁹ ליה מדלא הוה שתיק פומא מגירסא, אזל אדמי ליה לגונדא דפרשי, אמר תינח נפשיה דההוא גברא ולא ליתמסר בידא

מכאן כל הקטע עד „ויצאה נשמתך בטהרה“ נכללו הדברים בדרוש השלישי (עמ' מד) ודרוש החמישי האחר, וכנראה שלכן בכי"ל השמיט כאן כל הקטע. 31 שמות כ, א. 32 א, מ, ע: השיג האמת. 33 קטע זה בדרוש השלישי וש"נ. 34 עדיות פ"א מ"ב. 35 א, מ, ע: שכבר. 36 יט, ב. 37 דברים ט, י. 38 פו, א. 39 א: למשל.

Ritva Kesuvos 57b on Eilu v'Eilu

מאי קמ"ל רב פפא. כלומר דמאי האי דקאמר, "אי לאו דאמר רבי אבהו הא הוה אמינא הא." דהא מכל מקום כבר אמרה רבי אבהו, ומהדרינן דנפקא מינה לעלמא דכל כהאי גונא, טפי אית לן למימר דפליגי אמוראי גופייהו אליבא דנפשייהו, מלמימר דפליגי אמוראי אליבא דחד אמורא. כלומר דטפי שייך לומר דפליגי רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי גופייהו--שזה אומר מה שנראה לו לפי דעתו, וזה אומר מה שנראה לו לפי דעתו, ולא תשקר חד מינייהו, אלא אלו ואלו דברי אלקים חיים. אבל כשאנו אומרים שהתלמידים חולקים בדברי רבותיהם, זה אומר כך אמר, וזה אומר כך אמר--נראה דחד מינייהו משקר או שכח קבלתו. והא ליכא למימר כל היכא דאפשר וכדפירש רש"י ז"ל, ואף על גב דהא פליגי רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אליבא דתנאי במאי פליגי, התם נמי בסברא פליגי שהרי לא למדו מן התנאים ולא קבלו מהם. אלא שאומר כל אחד מאלו האמוראים מה שנראה לו שהוא ראוי לומר שנחלקו התנאי.

It is better for us to say that two Amoraim are having their own argument about their own opinions, than to say that Amoraim are arguing over one Amora. Meaning, it is more likely to say that R. Yochanon and R. Yehoshua ben Levy are arguing themselves—that each one says what the halacha should be in his own opinion, so that neither one of them would be saying something that [by necessity] is false, but "these and those are the words of the Living G-d." But when we say that the disciples of one mentor are arguing over what his words were, one saying this, and one saying that, it seems that one of them is lying or forgot the information he learned, something one should refrain as much as possible from saying. And as Rashi z"l explains.

And although here, nevertheless, R. Yochanon and R. Yehoshua ben Levy are arguing over what Tannaim were arguing over, this too is [merely] arguing over their own opinions, for they did not learn [the correct understanding of the Tannaim's dispute] from the Tannaim and did not receive a transmitted report originating from them. Instead, each of these Amoraim is saying what seems to him to be correct to say the Tannaim are arguing over.

של"ה תולדות אדם בית חכמה (תליתאה)

רפב. עוד יש לי לגלות סודות קרוב לענין זה, להבין כל דברי החכמים הם דברי אלקים חיים. ובזה יתבונן מאמרם ז"ל בעירובין פרק קמא (יג ב) אמר רבי אבא אמר שמואל, שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו (אמרו) [אומרים] הלכה כמותינו והללו (אמרו) [אומרים] הלכה כמותינו, יצאה בת קול ואמרה (להם): **אלו ואלו** דברי אלהים חיים הם, והלכה כבית הלל. והריטב"א ז"ל כתב בחידושיו, שאלו רבני צרפת ז"ל, היאך אפשר שיהיו שניהם דברי אלהים חיים, וזה אוסר וזה מתיר. ותירצו, כי כשעלה משה למרום לקבל תורה, הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור, ומ"ט פנים להיתר. ושאל להקדוש ברוך הוא על זה, ואמר שיהא זה מסור לחכמי האמת מישראל שבכל דור ודור ותהיה ההכרעה כמותם. ונכון הוא לפי הדרש, ובדרך האמת יש טעם [וסוד] בדבר, עד כאן.

ואני אומר, אילו היה אפשר להעמיד דברי שניהם, הנה יצדק אמרם (עירובין יג ב), **'אלו ואלו** דברי אלהים חיים', ואמנם יצדק זה, במעשה פלגש בגבעה בגיטין פרק קמא (ו ב): אביתר בני כך [הוא] אומר, יונתן בני כך [הוא] אומר. אמר ליה, חס ושלום ומי איכא ספיקא קמי קודשא בריך הוא. אמר ליה, **אלו ואלו** דברי אלהים חיים, לפי שאפשר להעמיד דברי שניהם. אבל זה אוסר וזה מתיר, אי אפשר להעמיד דברי שניהם. ואם בשביל ההכרעה, אחר שאינה כי אם לצד אחד, ואין אנו מקיימים דברי חבירו, אם הם דברי אלהים חיים, איך יפול דבר אחד מדבריו ארצה. והדעת אם כן, לא ינוח בדברי רבני צרפת ז"ל, כי אינם מספיקים בזה, אבל ינוח בטעם וסוד שיש בו, על דרך האמת המקובל כמו שרמז הרב (הריטב"א) ז"ל.

קרבן העדה מסכת יבמות פרק א הלכה ו ד"ה אלו ואלו

הדא דתימר. הא דאמרת מי שרוצה לעשות כב"ש עושה דוקא קודם שיצא בת קול אבל משיצא הבת קול הכל צריכין לעשות כב"ה: חייב מיתה. שכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה: **אלו ואלו דברי אלוקים חיים.** ששניהם מביאים ראיה מן התורה וחדו קב"ה בחריפות פלפולם של ב"ש שע"י נראה יקר תפארת גדולת תורתו גם אי אפשר שלא יצא מפלפולם צורך ללמד למקום אחר: אבל הלכה כב"ה לעולם. שהם זכו לכוון אל האמת מפני שהיו ענוים

בשם רבני אליהו ז"ל, וקצת משמע בירושלמי כפי בתרא
 דמילה דאסור, רקאמר התם מהו לכתוב תרתוי תלת מילין
 פן פסוקא, ומייתיה התם ר' טונא שלח כתב לר' אושעיא,
 ראשיתך מצעזע היתה מאד ושנא אחיתך" משמע שלא היה
 כותב אלא אגרת שלומים ולא לררשא ואפי"ה היה מהפך
 הכתוב כדי שלא לכתוב המקרא כסדר, ומיהו מביא שם כמה
 דברים אחרים שהיו כותבין לדרשא, דקאמר התם מר עוקבא
 שלח לריש גלותא דהוה רמך וקאי כבודין, מ"י כשוכבו
 ובקטו היה מוסרין לפניו ושלח ליה, ישראל אל תשמח
 בעמים אל גילי, ר' ירמיה שלח כתב לר' יוחן, לשניא את
 אוהבך ולאהבה את שונאיך, ואי"ת הא אמרין' בהקומץ רבה
 ופ"ה דמילה דתפילין אין צריכין שרטוט, והלא אפי" ג'
 חיבות צריכין שרטוט, ואי"ת דלא כפי שירטוט בין כל שיטה
 ושיטה, אבל בעשה שירטוט א' למעלה וכותב תחתיו כמה
 שיפין, ועד אמר ר"ת דאפילו להחמיר אין לשרטט תפילין
 על כל שיטה ושיטה, כדאמרין בירושלמי פ' כמה מדליקין כל
 הפטור מן הדבר ועשה נקרא הדיום, וכן משמע בפ' הקומץ
 רבה מדקאמר התם תפילין איצ שירטוט, ופורין עלה מהא
 דתניא מ"ת ותפילין שבלו אין עשין מהם מוזה למי שאין
 שריריים מקדושה חמרה לקדושה קלה, אין מורירום עושי'
 והא מוזה בעי שירטוט, ומשני תנאי הוא, ולא משני הכא
 במאי עסקינן במשורטטין משמע דאין רגילות כלל לשרטט
 תפילין והייט משום דנקרא הדיום, ונראה דרוקא מתפילין
 פריך דהנהו לאו בעי שרטוט, אבל מ"ת בעי שרטוט, וכן תני'
 בריש מס' סופרים הלכה מפרגלי בקנה וכותבי ברוי, ועד
 קתני התם ואינו רשאי לכתוב אלא איכ' סרגל יריעה שאינה
 מסרגלת פסולה ואמרין' נמי בפ"ק דמילה דברוי שלום ואמת,
 פלמד צריכה שירטוט כמאתהה של תורה, ואמרין' נמי בירושלמי
 נאמר כאן דברוי שלום ואמת ונאמר להלן אמת קנה ולא תמכור
 מה להלן צריכה שרטוט אף כאן צריכה שרטוט, ומה להלן ניתנה
 לדרש אף כאן ניתנה לדרש, ותפילין נמי אמ אורי יבול לבין ולישר
 כתיבוא אייכ' משורטט על כל שיטה ושיטה צריך לשרטט
 משום זה אלי ואנוהו ולא שייך כאן פטור מן הדבר ושיטה:
זכוב מצא לה נימא מצא לה, תרווייהו משמעני מתונה
 עליו פלגשו לשין ונת ולשון סוין, ואי"ת אמאי לא הוי
 ונת משם, ואי"ת סדהלך להחזירה ואפי' פלגשו, לא היה
 דרנם להחזיר אחר ונתם כדכתיב' בא א' פלגשו אביך, ותהיינה
 צורות אלמנט חיות עד יום שבתם:

נימא מצא לה, ואי"ת הא אמרין' כמנהרין פ' כיצ' שלא
 היה להן לבנות ישראל שער לא בית השחי ולא בית
 הערות, וי"ל כדמשך התם נבי חמר דבת יפה תואר היתה,
 היג איכא למיטר כהך פלגש רבת יפה תואר היתה או יגורת,
 ות"י כיון שלא היה להם שערות האריך הדין מצוי בהן האמת
 סימנין, י"ל שמא נטמות היה להם, איג שערות קטנות וטועמי'
 היו ולא היה להם ריבוי שערות שיוכל לבוא לירי כרות שפכה
 עד שחפאו וניבא עליהן יעשי' וה' פתחן יערה דרשינן לה
כפי' כמה אשה שנעשו פתחיהו בערות:
נימא מצא והקפיד, ות"י ודילמא איכ' איכנס מפי עיני ר' י'
יונתן, וי"ל רבין שהקפיד על כך היה ירוע וספורטם
 לעולם, אבל זכוב שלא הקפיד לשלחה בכך לא נתפרסם הדבר
 ואיכ' ברוח הקודש אמרו, ומ"ם אלו ואלו דברוי אלקים חיים
כשמצא נימא הקפיד על שניהם:

ש"ל עבדות, ר"ח גרים גיע שיר הלולי השם ושלשתן היו
 כפלגש בנגמז ולהכי לא חשיב אבר מן החי דכסמין:
 דף ז ע"א. **הלשכה** והערב עליהם לבית המדרש, לשון דום
 דדיש כמו דמוסי חסה, ואעינז דאמרין'
 בב"ק כל המוסר ריט על חבירו הוא נענש תולדה, הא אמרין'
 התם והוא רואת ליה דינא כדאיעא והכא לא היה ליה דינא,
 איג לא היה מוסר רין עליהם אלא איג להשכים ולהעריב
 לעסקו בתורה מתוך זה יהו כלין:
זמרא טנא לן דאסור, כי הוהא שכתבתו לעיל דירושלמי

דהוה קאי ורמך בוסרין, שהיה מרבה להתענג ביותר
 ולשורר לפניו, והש"י פ' לשורר בכות המשתה וכן משמע
 מדפריך ולישלח להו, כשיר לא ישתו יין, ומה שנוהגים עתה
 בשעת סעודה כחופה לשורר שיר של מצוה, כוה שהוא
 לשבח חתן וכלה שרי, וכן כתב רי"ף ז"ל בכרכות פ' אין
 עומדין, פ"י גאון הא דאמרין' יומרא דום' אסור כגון נגינות
 של אהבת אדם להכירו ולשבח הוייה ביופי, אבל דברי שירות
 ותשבחות, וזכרון חסדיו של קנים הקפידה אין אדם מישארל נמנע
 מואת, ומנהג כל ישראל לאומרם כבית חתנים ובבית המשתאות
 בקול נגינות ובקול שמחות ולא ראינו מי שממחה בזאת:
 ע"ל עמרות חתנים, לא מירי בעמרות שמנחים על ראשו
 של אדם, דהא אמרין' לה כל' כתרוא דסימא להא שנו אלא
 של ורד או של הרם, אבל בשל' כתרוא דסימא להא מותר
 ואין דרך לעשות עמרה של קנים להשיס בראשו של אדם,
 אלא כעין כיפה עשוי שקרין שולמא והוא כעין קרייתא
 דמנמנמא כלהא בה, ובראש כל אדם לאו דוקא בראשו ממש
 אלא למעלה מראשו, והא דקרי ליה עמרות אשכחן כי האי
 גינא כמ"ס מרות דחנן ושרשרות של זהב היו קבועות באלום
 שבהם עולין ורואין את העמרות שבחלונות שניא' והעמרות
 תהיה לחלים ולטוביה, ופי' הגאונים ז"ל דהיינו כעין כיפות
 מזהבות שעשוין בחלונות והוא קרא דמייתיה הכא כתיב
 בנבואת זכרי' וכתוב גמי' וישם ולקחת כסף וזהב ועשית
 עמרות ושמת בראש היושע, ויש לפרש דישבת בראש לא
 קאי אעמרות, אלא תרי עניני גינאו ולקחת כסף וזהב ועשית
 עמרות, ונמ זה תעשה ושמת בראש יהושע, שתמנה יהושע
 להיות בראש אחיו לכ"ג, מיהו משמע הכא עמרות דומיא
 דמצנפת ודוקא לחתנים אסרו דומי' דעמרות כלות דמפרש
 בנסרא דסימא דהיא עיר של זהב, ובפ' כמה אשה אמר לא
 תצא אשה בעיר של זהב, מכלל דבחול שרי, ואמרין' נמי ר'
 עקי' עכיר לרבתייהו ירושלים דרהבא וסברא הוא דרוקא
 הנהו שריגילין לעשותם הקפיד שלא לגנוז שמחה ביותר,
 כדאמרין' נמי זה אפר מק"ה שבראש חתנים:

כאי דכתיב קינה ודימונה ועדנה, רמ"א בשם הר"י יצחק
 הדרשן ז"ל דהא דרריש ששה עירות הללו משום דכמנין
 עירות של יהודה בפרטן תמצא ליה עינין ברישי ורדיק בפרטן
 תמצא ליה, ובכללן כ"ס וקום ליה דהיינו נכתבו לדרשא:
בובין שמצנפת בראש כ"ג, א"ר יבאי דאתה של ביג קרייה
 מצנפת כדכתי' נבי אהרן וכמצנפת כד יצניף, ונתת
 המצנפת, אבל כשל' כהן הדיום קרייה מנכנעת, כדכתיב ועשית
 להם מנכנעות משום של כהן הדיום תהיה גדולה וקרייה
 מנכנעות, אבל של כהן גדול היתה קטנה, משום שהציץ ותפילין
 היו דוחים אותה כראי' כפי"ב דוחכים שערו היה נראה כן
 ציץ למצנפת שמה היה מניח תפילין וקרייה מצנפת, ואעינז
 דגבי ציץ כתיב מצת, לא על המצח ממש קאמר, דמתרגמי'
 מצחו בין עינוהו, ואמרין' נמי בקדושין גבי ינאי הקס להם
 בציץ שבין עיניך, ונרא' שהוא כניבה הראש כמו בין עיניך
 דתפילין, ומיהו אשכחן נמי בלשון התלמוד שקראו לשל הדיום
 מצנפת כיומא כפי' אמר להם המטונה, המטונה נימא מצנפת
 של א' מהם, ואמ"י הוה שוות של כ"ג של כ"ה, מ"ם נקטם
 הכא בומן שהמצנפת בראש כ"ג לפי שלא אסרו אי"א לחתנים
 כדפרישי' והיינו כעין כ"ג שהיה ראש ושר בישראל:

דף ז ע"ב. **דכי** גיסין בתוספתא ימיט למורח הדרך, ול"ג
 וימינו למורח הדרך דלשלם ימינו למורח
 הדרך כשהולך מעכו לכבוז, ומיהו יש לומר דפעמים הדרך
 מתעקס ואין יסמן למורח, הקי' תר' ויחאל ז"ל דבתוספ' פ'
 בתרא דאהלות מיהא תני' אפמא דקתני היה הולך מעכו לכבוז
 ימיט למורח מהו' למערב הדרך ממאה, ות"י ה"ר מקינן ז"ל
 דכרייתא דכתוספתא' מתני' למסקנא דשועתי דאמר רצועה
 נפקא מעכו לכבוז לצד הצפון והוא מאי ויש ב' דרכים לכ'
 צדי הרצועה, א' פלמעלה לצד המזרח, וא' פלמטה לצד
 המערב, וברייתא דהכא מירי בהולך פלמעלה לצד המזרח
 של